

Hitta i Krigsarkivets bestånd. 1.8 Frivilliga i utlandstjänst

Genom tiderna har svensk militär tjänstgjort i främmande länders krigsmakter. Antingen har de tjänstgjort på regeringens uppdrag eller som frivilliga. Här följer en introduktion till forskning kring de mest omfattande utlandsinsatserna, men en lång rad andra exempel på frivillig utlandstjänstgöring kan beläggas i Krigsarkivets samlingar.

Tidiga "svenska" förband utomlands

På grund av sin allianspolitik var Sverige förpliktigt att hjälpa de västallierade och kejsaren i Wien i deras krig mot Ludvig XIV:s Frankrike. Såväl 1690 som 1691 och 1692 sändes flera svenska regementen till fronten vid Rhen och i Flandern. Det var främst värvade tyska regementen, men däri ingick också flera svenska officerare. Hjälptruppernas sammansättning kan följas i den viktiga samlingen "Rullor 1620-1723" (fört. 22).

Stöd till Danmark

Under Danmarks krig mot Preussen och andra tyska stater åren 1848-50 respektive 1864, anslöt sig svenska frivilliga till den danska armén. Uppgifter om de frivilliga är tryckta i Birger Schöldströms "Svenskarne under Dannebrogen 1848-1850. Biografiska data. Skrifter utgivna genom svenska autografsällskapet VI" (Stockholm 1903) och "Töjhusmuseets bog om Treaarskrigen 1848-49-50. Bind II" (Köpenhamn 1949). Uppgifter om olika enskilda frivilliga finns i en rad personarkiv i Krigsarkivet, liksom i arkivet efter Lantförsvarets kommandoexpedition (fört. 29, serie F IV). För att övervaka vapenstillståndet förlades 1849 nära 4 000 svenska och norska soldater i området kring Flensburg. Rullor och andra handlingar om dessa tidiga fredsbevarande trupper återfinns i flera personarkiv liksom i arkiven efter Södra skånska infanteriregementet (fört. 130) och Norra skånska infanteriregementet (fört. 129), Krigskollegium, Intendentsdepartementet (fört. 5) respektive Underhållsdepartement (fört. 6), samt samlingen "Krigsrustningar 1848-1856" (fört. 399)

Frivilliginsatser under 1900-talet

Under boerkriget mellan de två självständiga boerstaterna och Storbritannien 1899-1902 anslöt sig ett 50-tal svenskar till boersidan. Uppgifter om deras namn, hemorter och öden under kriget förvaras i "Albumsamlingen" samt i Erland Mossbergs arkiv. Decennierna kring sekelskiftet 1900 deltog enskilda svenskar i en rad konflikter som de grekisk-turkiska kriget, konflikter i Latinamerika och i Belgiska Kongo. I allmänhet är det bara när någon av dessa svenskar, eller deras efterlevande, har lämnat ett personarkiv till Krigsarkivet som några mera substantiella uppgifter går att finna om deras öden i främmande land. Detsamma gäller de svenskar som under det första världskriget anmälde sig som frivilliga på tysk eller västallierad sida. Rör det sig om svenska militärer, var de tvungna att söka tillstånd för sin utlandstjänst. Dessa handlingar påträffas i Lantförsvarets kommandoexpedition (fört.29) bland de skrivelser som inkommit till expeditionen. För icke-militärer är dock uppgifterna magra. För de svenska militärerna kan man finna handlingar i Lantförsvarets kommandoexpedition. Liknande förhållanden gäller för många

av dem som reste ut som frivilliga under det andra världskriget. Ett undantag är de cirka 200 svenskar som mellan 1941 och 1945 tjänstgjorde i det tyska Waffen-SS. I forskaren Lennart Westbergs deponerade samling föreligger ett rikt material om de svenska SS-soldaterna. Materialet är ett resultat av hans omfattande forskningsarbete i tyska och amerikanska arkiv. Det krävs dock tillstånd av deponenten för att få tillgång till samlingen. Ett annat undantag är den bataljon som 1945 organiserades av det Svensk-Norska frivilligförbundet. Bataljonen mobiliserades på Trossnäs utanför Karlstad men kom aldrig att sättas in i Norge. Dess handlingar hittar man i Södermanlands regementes arkiv, beredskapsförband andra världskriget. Söker man uppgifter om de Spanienfrivilliga 1936-1939, är uppgifterna ytterst få i Krigsarkivet. Här bör forskaren istället vända sig till Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek i Stockholm.

Mindre grupper av svenska officerare sändes på den svenska regeringens uppdrag till Persien (Iran) för att mellan 1910 och 1915 utbilda det lokala gendarmet. Tack vare ett stort antal innehållsrika personarkiv kan deras verksamhet följas väl i ord och bild. På motsvarande sätt tjänstgjorde svenska militärer på officiellt uppdrag i Etiopien 1934-1935 respektive 1945-1965. Deras öden går att följa i en rad personarkiv samt i Svenska arméofficersgruppens i Etiopien arkiv och i Flygstabens öppna samt f.d. hemliga arkiv (fört. 603). I Krigsarkivets forskarexpedition finns ett sakordsregister till de enskilda arkiven. Genom att slå på sakordet "Persien" ges hänvisningar till de personarkiv som innehåller uppgifter i ämnet.

Finlandsfrivilliga

Den största frivilliginsatsen har gjorts för Finland. Insatserna organiserades av olika föreningar och kommittéer, vars handlingar finns samlade på Krigsarkivet i Frivilliga i Finlands arkiv (fört. 270).

De runt elvahundra frivilliga 1918 finns dokumenterade i arkiven efter Föreningen Finlands vänner och Svenska brigaden, medan de svenskar som tjänstgjorde direkt i finska förband kan följas i Finska legationens anskaffningsbyrås arkiv (fört 271). Under vinterkriget 1939-1940 dokumenteras varje frivillig utförligt i olika rullor och på registerkort, som förvaras i Finlandskommitténs och Svenska Frivilligkårens arkiv samt i flera mindre frivilligarkiv. Insatserna under fortsättningskriget 1941-1944 är också noga dokumenterade i arkiven efter Finlandskommittén av år 1941, Svenska Frivilligbataljonen (Hangöbataljonen, 1941), Frivilligkompaniet (1942-1944) samt några mindre frivilligarkiv. Det finns ett stort antal personarkiv efter de som var frivilliga i Finland 1918-1944, liksom för de Finlandsfrivilliga som 1919 fortsatte till Estland och inbördeskrigets Ryssland.

För att finna uppgifter om enskilda frivilliga under vinterkriget måste man veta vilket nummer den frivillige fick vid antagandet till frivilligkåren. Det bästa sättet är att slå upp en person är att man söker i en förteckning som upprättades när kåren efter krigsslutet återvände till Sverige över Torneå-Haparanda. Förteckningen finns i Finlandskommitténs arkiv, Frivilligkårens registreringsbyrå, Torneå, volym 164-165. De som då ingick noterades i alfabetisk ordning med angivande av deras tjänstgöringsnummer och vid vilken enhet inom kåren de tjänstgjort. Ett mindre antal frivilliga försvann eller slutade innan kårens avveckling och deras nummer får man söka efter i andra volymer i Finlandskommitténs och Frivilligkårens arkiv. Därefter går det att söka registerkort med uppgifter om tjänstgöring, eventuella

skador, medaljer och annat. Krigstjänstgöringsbevis finns i Svenska Frivilligkårens arkiv, Kårstaben, Avd III Personalavdelningen. Kortregister över frivilligkårens personal är alfabetiskt ordnade i Finlandskommitténs arkiv, Frivilligkårens registreringsbyrå, Torneå. Krigsdagböcker från olika enheter ger upplysningar om den verklighet de frivilliga upplevde.

Litteraturltips

Ericson, Lars; Svenska frivilliga. Militära uppdrag i utlandet under 1800- och 1900-talen. Lund 1996. (Boken innehåller en kommenterad käll- och litteraturförteckning)

Gyllenhaal, Lars; Westberg, Lennart: Svenskar i krig. 2006.